

הגליל העליון המערבי

דו"ח סיור מספר 38

אורן בצלאלי

Oren.Betzaleli@gmail.com

www.betzaleli.com

OREN BETZALELI
IN THE FOOTSTEPS OF THE GREATEST STORIES

תוכן עניינים

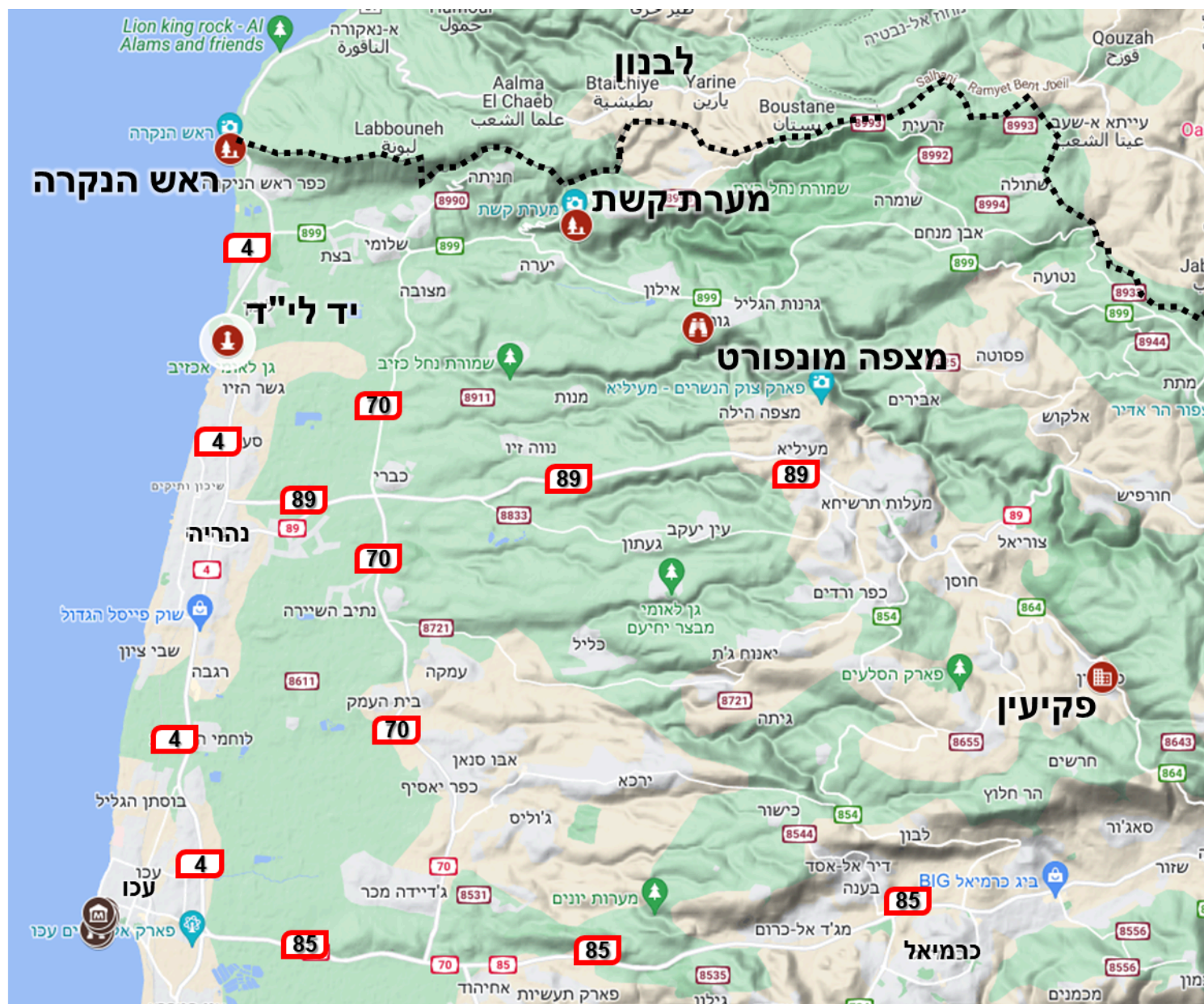
2	תיאור הסיור
4	אתר 1: פקיעין
5	נקודת הדרכה 1: מערת הרשב"י
7	נקודת הדרכה 2: המעיין של פקיעין
8	נקודת הדרכה 3: אנדרטה ללוחמים הדרוזים
9	נקודת הדרכה 4: הח'ילוה
9	נקודת הדרכה 5: בית משפחת זינאתי
11	נקודת הדרכה 6: בית הכנסת העתיק של פקיעין
12	אתר 2: מונפורט – פארק גורן
12	נקודת הדרכה 1: תצפית המונפורט
14	אתר 3: מערת קשת
15	נקודת הדרכה 1: מערת קשת
17	אתר 4: ראש הנקרה
18	נקודת הדרכה 1: אתר ראש הנקרה
21	אתר 5: יד לי"ד
22	נקודת הדרכה 1: יד לי"ד

תיאור הסיור

תאריך הסיור	17/1/2023	מזג אוויר צפוי	מעונן חלקית וקר
שעת התחלה	6:30	שעת סיום	18:30
מקום מפגש	גלילות	מקום פיזור	גלילות
מקומות איסוף והורדה נוספים	יקום, בית ינאי		
מדריך	דפנה מאיר	טלפון מדריך	
אתרים מרכזיים	פקיעין, תצפית מונפורט, מערת קשת, ראש הנקרה, יד לי"ד		

לוח זמנים

שעה	פעילות	הערות
6:30	יציאה מגלילות	
9:00	פקיעין	סיור רגלי בפקיעין
11:30	פארק גורן	תצפית מונפורט
12:15	מערת קשת	
13:15	ארוחת צהריים	בפארק אדמית / חניון מערת קשת
14:00	ראש הנקרה	
15:15	יד לי"ד	
15:45	נסיעה בחזרה למרכז	

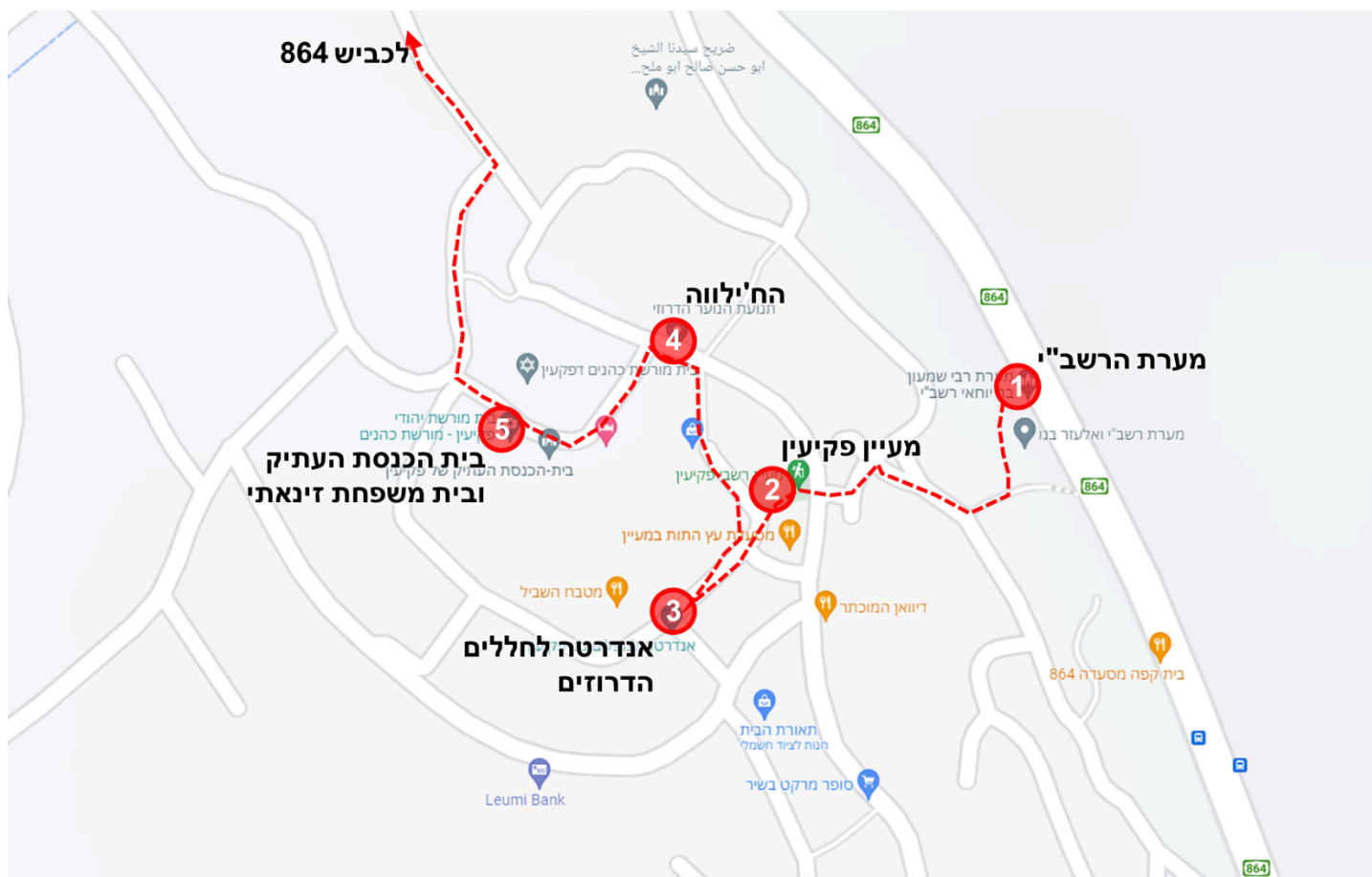

אתר 1: פקיעין

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
בית זינאתי: א' - ה': 9:00-16:00 ו': 9:00-13:00 שבת: סגור	בית משפחת זינאתי: טלפון: 04-999-7197 מייל: pegiin.tours@gmail.com beitzinati@gmail.com	
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
	רצוי	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	לא

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: מערת הרשב''

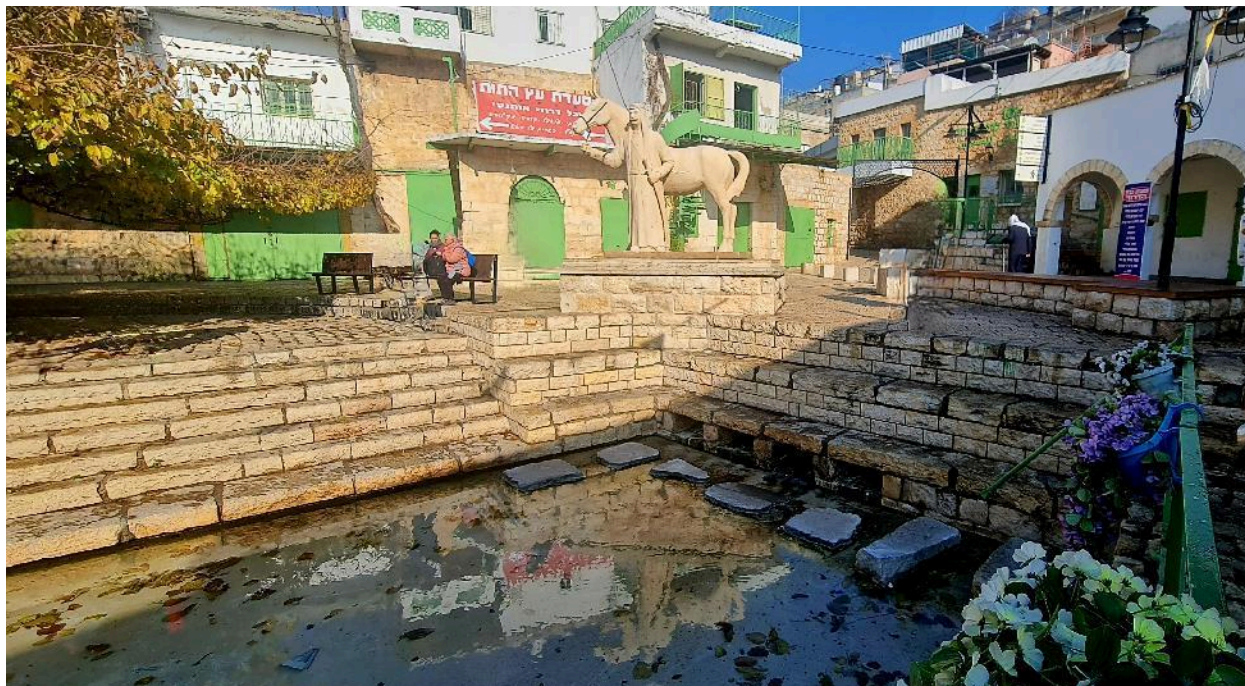
- ע"פ המסופר בתלמוד הבבלי, ישבו רבי שמעון בר יוחאי (רשב''), רבי יוסי, רבי יהודה ויהודה בן גרים ודנו בתרומתם של הרומאים לארץ ישראל. הרשב'') טען שהרומאים אכן עשו רבות, אך עשו זאת רק למען עצמם. סיפור זה מגיע על רקע התנגדותו של הרשב'') לשלטון הרומאי בימיו של הקיסר הדריאנוס, לאחר מרד בר כוכבא.
- רבי יהודה בן גרים, שכאמור נכח באירוע, סיפר על השיחה לאנשים, וכך נודע גם לשלטונות הרומאים על עמדותיו של הרשב''), שגזרו עליו דין מוות.
- הרשב'') ובנו נאלצו לרדת למחתרת, והסתתרו במערה במשך 12 שנה, מפחד גזר הדין. במערה הם שקדו ולמדו תורה במשך כל שעות היום. על פי האגדה הם היו מכוסים בחול במשך כל שעות היום, והיו מתלבשים רק לצורך התפילה. על פי חלק מהמסורות כאן במערה כתב הרשב'') את ספר הזהר. הרשב'') ובנו חיו מחרובים, שגדלים במקום עד היום, וממי המעיין הסמוך.

- לאחר 12 שנים מת הדריאנוס, והרשב"י ובנו יצאו מהמערה. בצאתם מהמערה רואים הרשב"י ובנו איש עובד בשדה, והם הורגים אותו, בטענה שהוא עסק בענייני יומיום ולא בענייני רוח. לאחר הרצח מופיעה בת קול מהשמיים ופוסקת עליהם עוד שנה במערה בעקבות המוות, ולאחר שנה היא מופיעה שוב ומורה להם לצאת.
- לימים מת הרשב"י, ונקבר במירון. סביב קברו נהוגה הלילה גדולה עד ימינו, הלילה שגבתה את חייהם של מספר רב של חוגגים, בשני אירועים טראגיים: האחד בשנת 1911, ובו נהרגו 11 מתפללים, והשנייה בשנת 2021, ובו נהרגו 45 אנשים.
- במקורות מוזכרים הרשב"י ובנו שהסתתרו במערה במקום שנקרה "בקיעה" או, כלומר בסוג של עמק, או "תקוע", ויש חילוקי דעות לגבי הזיהוי של המקום כאן בפקיעין. במאה ה-16 מתחיל תור הזהב היהודי של צפת עם התיישבות של חכמים יוצאי ספרד בצפת, ואז נוצרות מסורות של זיהוי מקומות קודש באזור הגליל וקישורם עם סיפורים מהמאה ה-2. אחד מהמסורות שנוצרו באותה תקופה היתה גם המסורת על קברו של הרשב"י.
- יורם טהרלב כותב את השיר "אל הדרך היורדת מהכפר" על הכפר פקיעין, והוא מבוצע ע"י רבקה זהר, צאצאית למשפחת זינאתי היהודית שהמשיכה להתיישב בפקיעין עד היום.

נקודת הדרכה 2: המעיין של פקיעין

- אנחנו יושבים במעיין המרכזי של פקיעין. בפקיעין ישנם מספר מעיינות, שבהם נובעים מים שמחלחים בסלעים הקרסטיים של רכס הרי מירון. פקיעין היא הגבול המזרחי של הגליל העליון המערבי, ממזרח לנו רכס הרי מירון.
- המעיין היה מקור המים העיקרי של הכפר, שמתקיים כבר כ-2000 שנה. מעל המעיין צומח עץ תות ותיק מאוד. יהודי הגליל גידלו עצי תות כחלק מתעשיית המשי שהייתה במקום. ישנו תיעוד על שאלה הלכתית בנושא עצי התות ושנת שמיטה, ששלחו יהודי פקיעין לחכמי צפת במאה ה-16.

- הקהילות היהודיות שחיו ביישובים מוסלמים התערו בסביבתם, דיברו ערבית, התלבשו כערבים וכונו מוסתערבים.
- בכפר פקיעין חיים רוב של דרוזי, עם מיעוט של נוצרים ומוסלמים, וכיום חיה כאן יהודיה אחת, מרגלית זינתי.
- הפסל במעיין הוא של סולטן אל-אטרש, מנהיג דרוזי מהר הדרוזים הסוריה מראשית המאה ה-20, שהנהיג מרד דרוזי נגד המנדט הצרפתי. הוא נחשב לגדול מנהיגי הדרוזים.
- הכפר פקיעין ועץ התות (או שמא זהו עץ זית) מופיע על שטר מאה שקלים ישנים, ביחד עם דיוקנו של הנשיא השני, יצחק בן צבי, שראה בעצמו כפטרון של הישוב היהודי העתיק בפקיעין.

נקודת הדרכה 3: אנדרטה ללוחמים הדרוזים

- בפקיעין, שרוב תושביה הם דרוזים, ישנה אנדרטה לזכר הלוחמים הדרוזים של הכפר פקיעין שנפלו במערכות ישראל. האנדרטה היא עדות נוספת לקשר הדם האמיץ בין הדרוזים למדינת ישראל. האנדרטה מציגה את שמות החללים, ובמרכז גזע של עת זית.

נקודת הדרכה 4: הח'לואה

- בפקיעין יש שני בתי תפילה דרוזים, חילוה, ואף לא מסגד אחד.
- לח'לואה המסורתית, בית התפילה הדרוזי, אין שום סממנים חיצוניים, וברוב המקרים הוא אף הוסתר מעין הציבור, וזאת בשל ההיסטוריה הנרדפת של העדה הדרוזית.
- לח'לואה מתאפשרת כניסה רק לדרוזים דתיים – העוקאל, ולא לדרוזים חילוניים – ג'והאל, ובוודאי לא לבני דתות אחרות.
- אנחנו נמצאים באחד מבתי הח'לואה של פקיעין, שסומן כחלק מפיתוח התיירות בכפר.

נקודת הדרכה 5: בית משפחת זינאתי

- משפחת זינאתי ידועה כאחת המשפחות היהודיות שנשארו בארץ מאז ומתמיד, ולא הוגלו בגלות לאחר חורבן בית המקדש השני. קיימת מסורת שטוענת שמשפחת זינאתי היא אחת ממשפחות הכהונה שעברו מירושלים לגליל לאחר החורבן. ישנן עדויות מעולי רגל מלפני כ-1000 שנה שמזכירה את המסורת הזו, אולם לא ניתן לאמת אותה מעבר לכך.
- משפחת זינאתי הפכה להיות המשפחה היהודית היחידה בפקיעין, והיום חיה בפקיעין השריד האחרון למשפחה, מרגלית זינאתי בת ה-91. בית המשפחה הפך לאתר למבקרים, ובו מתמקדים במורשת היהודית בכפר ובגליל, ומציגים את הוואי הקהילה היהודית במקום. אותם יהודים דיברו ערבית ועברית, והתלבשו כמו ערביי המקום.
- המשפחות היהודיות המעטות שהמשיכו לחיות בארץ לכל אורך הדורות המשיכו לעסוק בחקלאות, וזאת בניגוד לרוב הקהילות היהודיות בגולה.

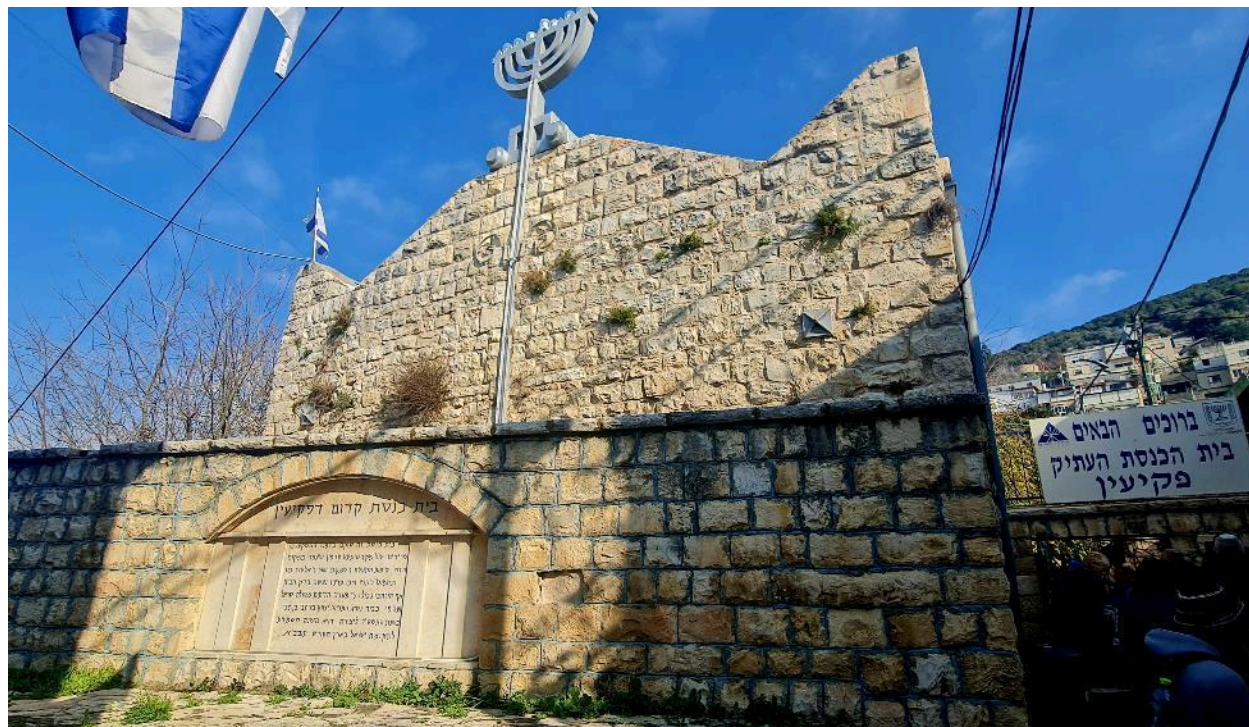
- בבית המשפחה יש היום מרכז מבקרים ומוזיאון קטן, עם פריטים עתיקים שהיו בבעלות המשפחה. במקום מוקרן סרט על תולדות הכפר ויהודיו.

- המבנה המשמש למוזיאון נרכש ע"י יצחק בן צבי למען המשפחה, שליווה את יהודי פקיעין לכל אורך השנים. בן צבי סייע ליהודי פקיעין לרכוש אדמות, לאחר שרבות מאדמות יהודי פקיעין עברו לאורך השנים, ובעיקר בתקופה העות'מאנית, לידי המוסלמים. בן צבי רכש אדמות רבות מחוץ לפקיעין העתיקה, במקום שבו יוקם לימים המושב פקיעין החדשה, שאוכלס ע"י עולים ממרוקו.

נקודת הדרכה 6: בית הכנסת העתיק של פקיעין

- בית הכנסת שבוא אנחנו נמצאים הוא לא עתיק, אלא בן כ-100 שנים, מהתקופה העות'מאנית. אבל כשבית הכנסת שופץ נמצאה מתחתיו רצפה עתיקה יותר, וכן נמצאו שני אבנים עם סמלים יהודיים ועמוד. הסברה היא שבית הכנסת הנוכחי יושב מעל בית כנסת עתיק מהתקופה הביזנטית.

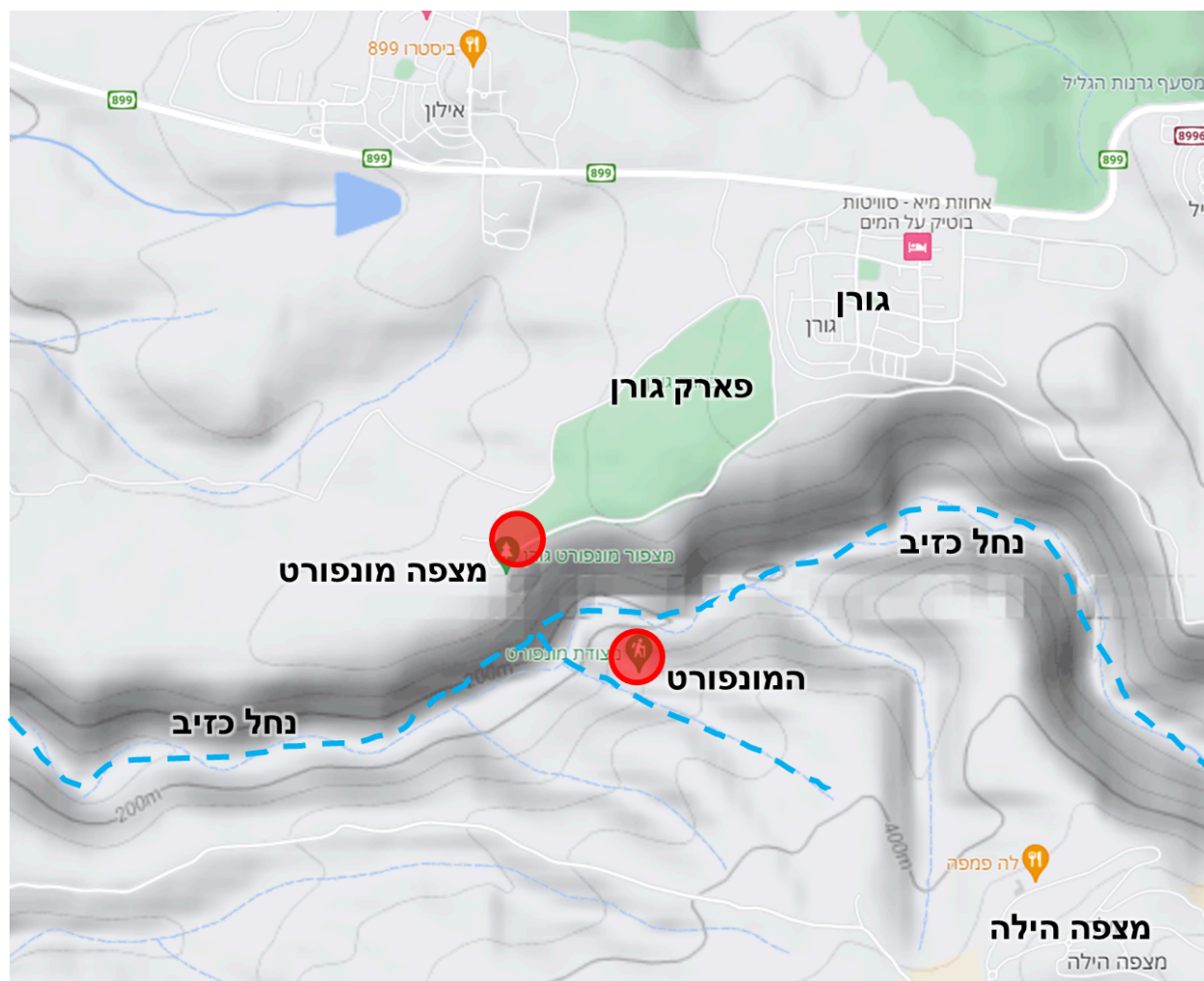

- לפי המסורת, האבנים שנמצאו בבית הכנסת (בתמונות למטה), ועליהם סמלים יהודיים, נלקחו ע"י מתיישבי פקיעין היהודים לאחר חורבן בית המקדש, והובאו לבית הכנסת אותו הקימו בכפר.

אתר 2: מונפורט – פארק גורן

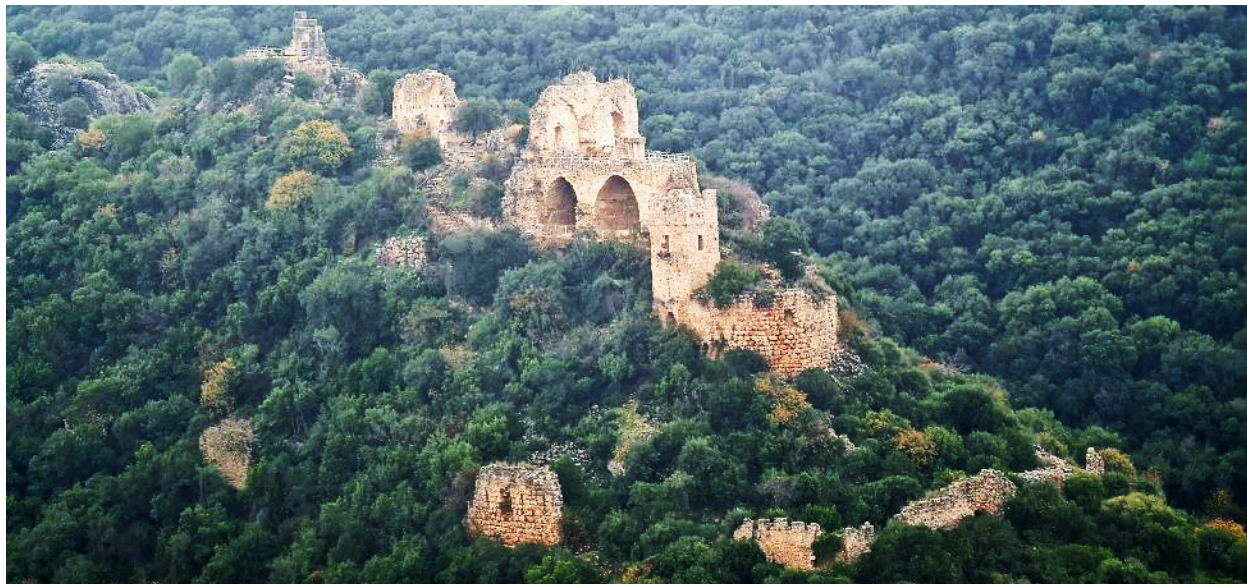
סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: תצפית המונפורט

- בהסכם יפו - תל עג'ול הצליח פרידריך ה-2, קיסר גרמניה, להשיג במשא ומתן עם מושל מצרים, אל מאלכ אלכאמל, שליטה בירושלים וכן שטחים נרחבים בגליל.
- המסדר הטבטוני קנה חלק מהאדמות בגליל, וכאן הם מקימים את המבצר הראשי שלהם, מבצר המונפורט. במקור הייתה במקום חווה חקלאית, שהייתה חלק מתעשיית הסוכר הצלבנית. תעשיית הסוכר דרשה מים, ואכן למטה זורם נחל כזיב שהיווה מקור המים לתעשיית הסוכר.

- המבצר נבנה ב-1230, והוא בנוי בסגנון של מבצר שלוחה. לבסוף נכבש המקום ע"י בייבארס ללא קרב, תוך שהוא מבטיח לצלבנים להתפנות בשלום אם יכנעו. הטבטונים מפנים את המבצר עם אוצרותיהם ועם הארכיון שלהם, שנמצא עד היום באוסטריה, ובייבארס הורס את המבצר.

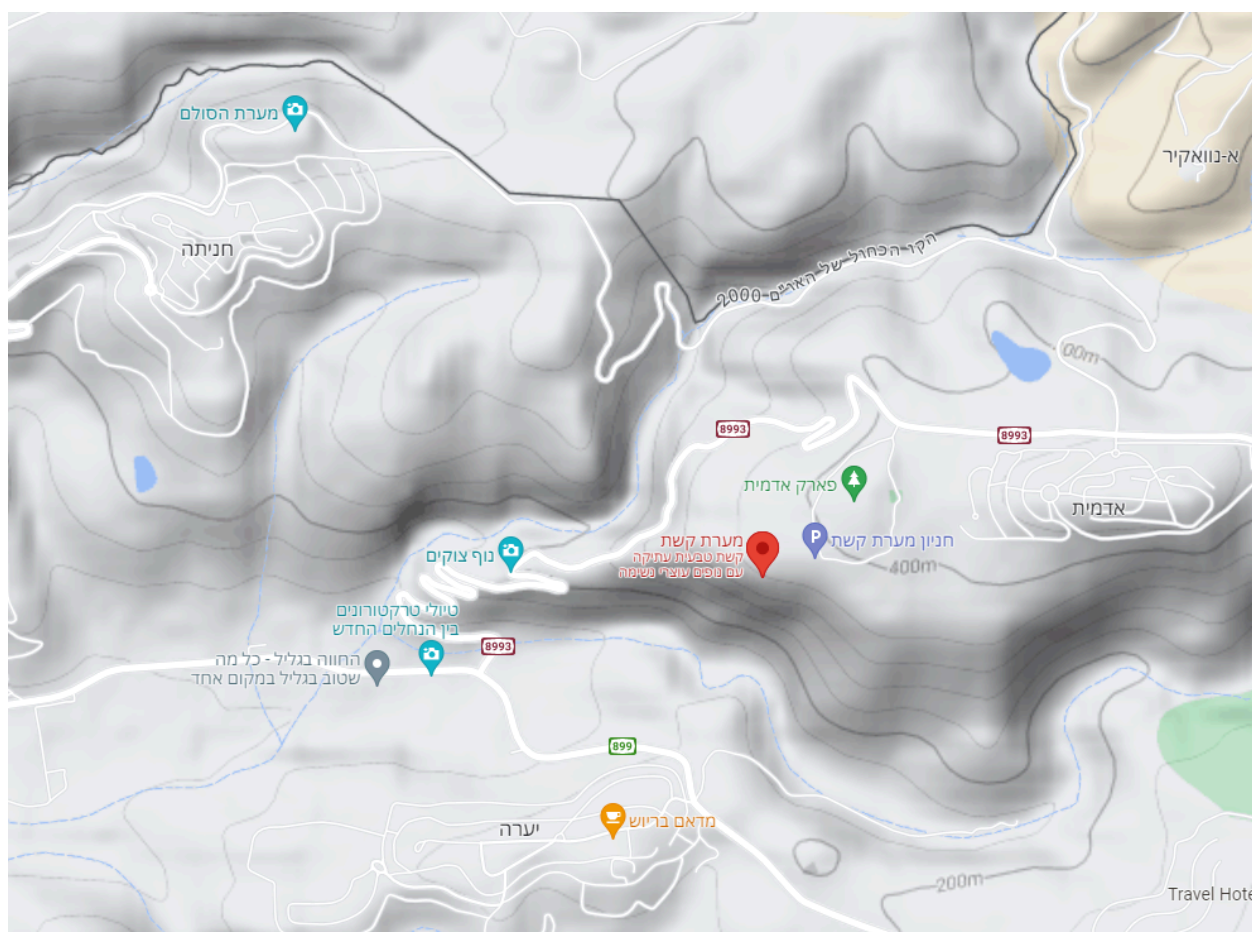

- בתקופת ממלכת ירושלים השנייה הייתה עכו עיר הבירה, והגליל העליון המערבי היווה את העורף הכלכלי שלה.

אתר 3: מערת קשת

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
פתוח בכל שעות היום		וייז: מערת קשת
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא עלות	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	לא

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: מערת קשת

- מערת קשת היא תוצאה של פעילות קארסטית, שבה המים מחלחלים בסלעי הגיר והדולומיט, ממיסים את מינרל הקלציט ויוצרים חללים. בעבר הייתה המערה מכוסה בתקרה, אבל התקרה קרסה ככל הנראה ברעידת אדמה, ומה ששרד זה רק הקשת, שכנראה עשויה מסלע קשה יותר. באזור יש מערות קארסטיות רבות, אבל זו המערה היחידה שיש בה קשת.

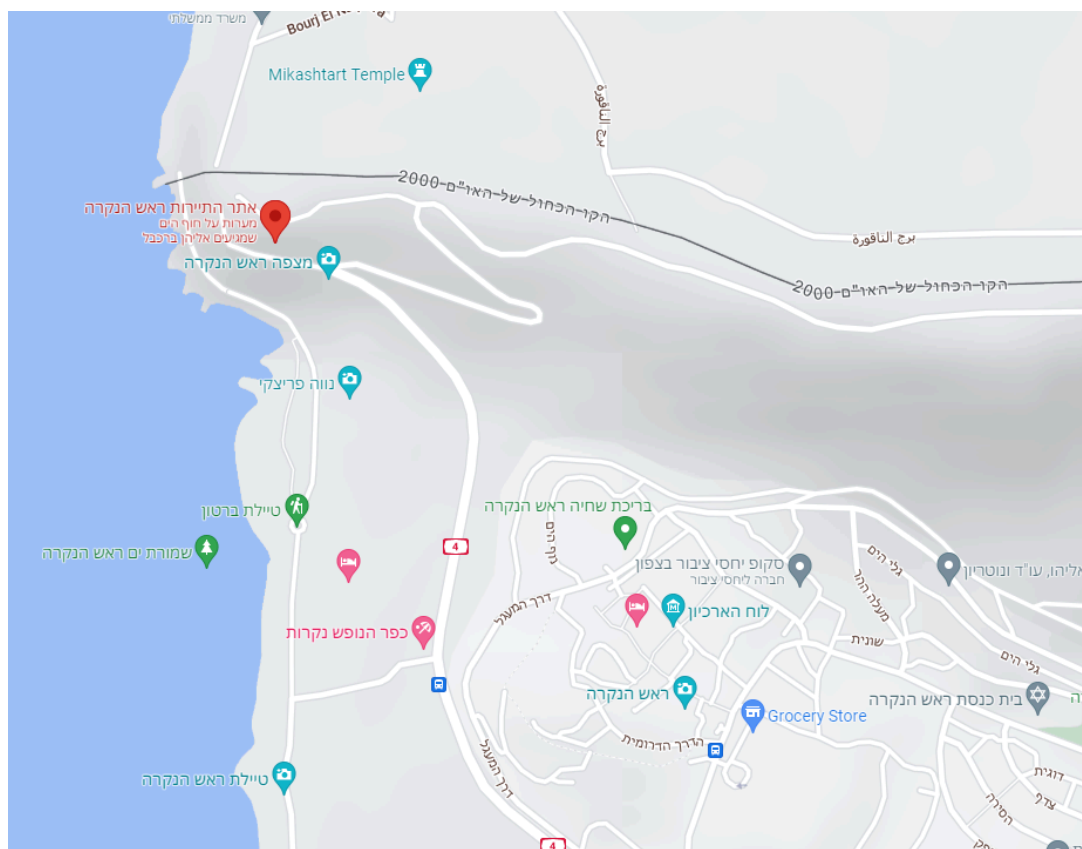
- לפי המסורת הבדואית ישב במקום שבט בשם עארב אל-עראש, שהיו יושבים במרום ההר ומתצפתים לדרכים בוואדי. לפי הסיפור הופיע המלאך גבריאל לאבו ג'ילדה, ממנהיגי השבט, שהיה ידוע כשוודד ורוצח. המלאך גבריאל מספר לו שהוא הולך להגיע לגיהנום, ואבו ג'ילדה מבטיח לשנות את דרכיו, אבל המלאך גבריאל אומר לו שזה לא מספיק. אבו ג'ילדה מבטיח להציל אנשים, וגבריאל אומר לו שזה יכול לסייע.
- לימים מופיעה שיירה בדרך מעכו, וחבריו של אבו ג'ילדה מאיצים בו לשדוד אותה. אבו ג'ילדה מסרב להשתתף, ונשאר במקום זה בתצפית. חבריו של אבו ג'ילדה מפחדים שהוא ילשין עליהם, וזוממים להפיל אותו מהצוק, ואז המלאך גבריאל מופיע שוב, מפיל את תקרת המערה ומציל את אבו ג'ילדה. כך לפי האגדה הבדואית נוצרה מערת קשת.
- אנחנו נמצאים על רכס סולם צור, שעליו עובר קו הגבול בין ישראל ללבנון, שבמקור היה הגבול בין המנדט הבריטי למנדט הצרפתי. הרכס מתחיל ממש על חוף הים התיכון, בראש הנקרה. על הרכס, בינינו לבין הגבול, יש מספר ישובים, בהם חניתה.
- למטה בעמק אפשר לראות את שלומי ממש מתחנינו, ובמרחק אפשר לראות את בתיה של נהריה ודרומה מכך אף את עכו והקריות. מתחנינו בעמק נמצא התוואי של נחל בצת.
- הגליל המערבי בנוי ככף יד עם חמש שלוחות בכיוון מזרח-מערב, וביניהם זורמים הנחלים (נחל בצת, נחל כזיב כו'). אלו הם סדקים גיאולוגיים שעיצבו את המרחב.

- שלוחת רכס צור – נחל בצת – שלוחת עבדון (עם היישוב יערה ממש מתחתינו) – נחל כזיב – שלוחת מעלות (עם היישוב מעלות-תרשיחא) – נחל געתון (נשפך לנהריה) – שלוחת גת-אשר – נחל בית העמק – שלוחת תפן – בקעת בית הכרם, שתוחמת את הגליל העליון.
- הדרכים העיקריות במרחב הם כביש 4 וכביש 70 האורכיים, שעוברים מערבים לשלוחות, ושאר הדרכים הם דרכי רוחב שעוברים על השלוחות.
- למטה בעמק אפשר לראות את היישוב יערה, עם מצודת הטיגארט הבולטת במרכזו. הבריטים יצרו במקום רצועת ביטחון, שהייתה מורכבת מגדר, דרך פטרולים (כביש הצפון) וחמש מצודות טיגרט, החל ממצודת ישע במזרח, דרך סאסא, שומרה, בירנית ויערה במערב. בנוסף הוקמו גם 19 מיצדיות קטנות לאורך הדרך, כולן נבנו ע"י חברת סולל בונה בשנות ה-30.

אתר 4: ראש הנקרה

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
א' – שבת: 9:00 – 16:00 (כניסה אחרונה). האתר נסגר ב-17:00.	טל': 073-2710100 אימייל: rosh_hanikra@rahan.org.il	בקצה הצפוני של כביש 4, 10 דקות צפונית לנהרייה. וייז: אתר ראש הנקרה.
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
מבוגר: 53 ₪ ילד: 43 ₪ אזרח ותיק, נכה, חייל: 43 ₪ הדרכה קולית: 14 ₪	לא	חלקית
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	כן	כן, אבל יקר

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: אתר ראש הנקרה

- ירדנו ברכבל למפלס מסילת הברזל והכניסה לנקרות, ואנחנו עומדים במרפסת התצפית.

- במבט מערבה אפשר לראות שלושה איים: תכלת, שחף ונחליאלי. האיים האלה הם שריד של רכס כורכר שהיה פה ונשחק כשקו הים זז מזרחה בסוף עידן הקרח האחרון, לפני כ-18,000 שנה. במרכז הארץ ישנם חמישה רכסי כורכר, ואילו בצפון הארץ יש רק ארבעה, כשאחד מהם נמצא, כאמור, בתוך הים.
- במבט לכיוון צפון מערב אפשר לראות מצופים שמסמנים את קו הגבול בין ישראל ללבנון. זהו המקרה הראשון בהיסטוריה ששתי מדינות אויבות, שאין ביניהם יחסים דיפלומטיים, ישבו והסכימו על קו גבול, כאשר המוטיבציה באה בדמות של מאגרי גז במי הים מול חופי שתי המדינות.
- כשהלבנונים רואים שישראל מתחילה לפתח את שדות הגז לחופי הים התיכון הם מעוניינים לקחת חלק בהזדמנות. אחד משדות הגז שהתגלו יושב בדיוק על קו הגבול, והיה צריך לסמן אותו כדי לייצר הסכם חלוקה בין המדינות.
- הצוק מעלינו הוא קירטוני, כאשר האדמה בראש השלוחה היא אדמת נארי. בתוך סלע הקירטון אפשר לראות פסים של אבן צור, שנוצר בים רדוד.

- ראש הנקרה ידועה בנקרות שלה, שנוצרו מסדקים בסלע, שהורחבו ע"י התנפצות גלי הים לאורך אלפי שנים.

- כמו כן אפשר לראות שתי מנהרות, אחת בדרום ואחת בצפון, שבין המנהרות חיבר בעבר גשר שכיום הוא מוסתר ע"י הדק. את המנהרות והגשר בנו הבריטים כדי להעביר קו מסילת רכבת בין מצרים ללבנון. סלילת הקו לקחה שנה אחת בלבד. את פסי הרכבת עדיין אפשר לראות בתוך המנהרות.

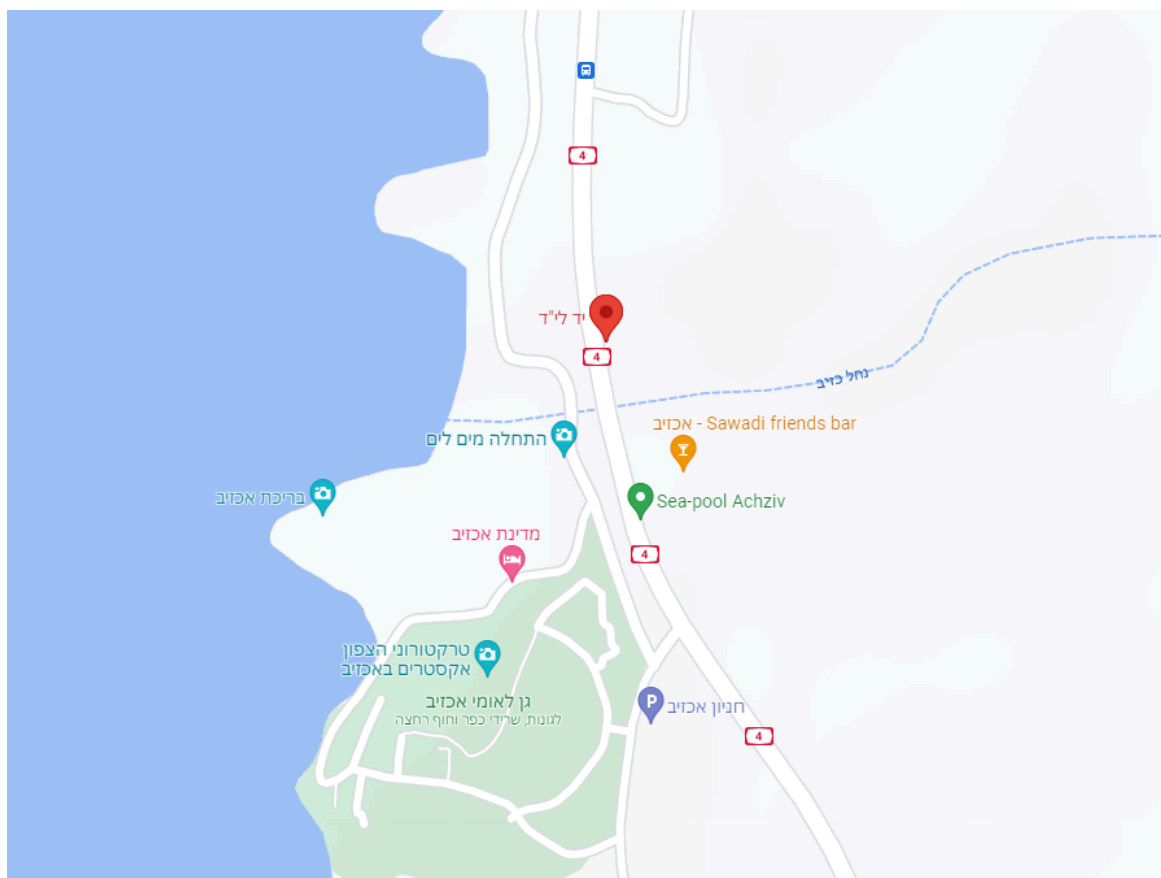

- במלחמת העצמאות פוצץ הגשר ע"י כוחות פלמ"ח, כדי למנוע מכוחות ערביים להגיע דרך הרכבת לתוך שטחי המדינה הצעירה.

אתר 5: יד ליי"ד

שעות פתיחה	יצירת קשר	איך להגיע?
האתר פתוח		וייז: יד ליי"ד
עלות כניסה	צריך הזמנה מראש?	נגישות לנכים?
ללא עלות	לא	כן
	יש שירותים?	שירותי הסעדה?
	לא	לא

סביבת האתר

נקודת הדרכה 1: יד ל"ד

- אנחנו נמצאים באנדרטה לזכר 14 לוחמי הפלמ"ח שנפלו בפעולה לפיצוץ גשר א-זיב, בליל הגשרים ב-16 באפריל, 1946. 13 מהלוחמים קבורים כאן בקבר אחים.

- ב-12 ביולי 46 חזרו הבריטים בהם מהחלטתם לאפשר עלייה של 100,000 יהודים לארץ. בתגובה מתארגן הפלמ"ח, בפיקודו של יגאל אלון, למבצע מרכולת – פיצוץ סימולטני של 11 גשרים בריטים ברחבי הארץ.
- המבצע יצא לפועל בלילה שבין ה-16 וה-17 ביולי. 9 גשרים פוצצו בהצלחה, גשר אכזיב פוצץ תוך כדי אבדות רבות, בהם של יחיעם וייץ שהצטרף כמשקיף. כדור טועה פוגע במטען חומר הנפץ של הכוח, והורג את הלוחמים.
- היחידי שאפשר היה לזהות את גופו היה יחיעם וייץ, שנהרג מכדור ולא מהפיצוץ, והוא נקבר בירושלים. שאר הלוחמים הוגדרו בהתחלה כנעדרים, מכיוון שלא היה ניתן לזהות את גופותיהם, ורק לאחר חודשים רבים הכירו בהם כחללים.
- בתחילה הוקמה כאן אנדרטה ללא החלק העליון עם שמות הנופלים, ובשנת 68 הועברו שרידי הגופות לקבורה כאן מחיפה, והוסיפו את שמות הנופלים. לימים, בשנות ה-2000, התגלה קבר אחים נוסף של לוחמי הפעולה ליד קיבוץ מצובה, וגם עצמותיהם הועברו לכאן.
- תנועת המרי העברי החלה בעקבות הספר הלבן של מקדונלד, שהיה הגרוע ביותר ליישוב היהודי מבין כל הספרים הלבנים. בד בבד מסתיימת מלחמת העולם, צ'רצ'יל יורד מהשלטון ומפלגת הלייבור, שהבטיחה לשנות את המדיניות, ממשיכה באותה דרך כמו קודמיה.
- הבריטים לא מאפשרים רכישת קרקעות ולא מאפשרים עלייה, וזאת לאחר ההתגייסות הנרחבת של עשרות אלפי יהודי ארץ ישראל לעזרת הבריטים במלחמת העולם השנייה, והיישוב העברי מחליט לצאת לפעולה.

- במרי העברי פעלו יחד לראשונה שלושת ארגוני המחתרות, ההגנה, האצ"ל והלח"י, שטרם לכך היו יריבים מרים. ההסכמה בין הארגונים הייתה סביב פגיעה במתקני תשתית ועליית יהודים, ולא סביב פגיעה באנשים.
- גולת הכותרת של תנועת המרי הייתה ליל הגשרים. אקורד הסיום של שיתוף הפעולה בין הארגונים הייתה פיצוץ מלון המלך דוד, שבו נהרגו 90 איש, בהם יותר מ-80 חפים מפשע.